

DEN FINSKA INFLATIONEN

Av förre statslånedirektören, ekon. mag. W. WIKLUND, Helsingfors

FRÅGAN om den finska inflationen är ingalunda ett nytt eller ett alltför trevligt tema, men då tecknen på en avsevärd försämring av markens värde speciellt under det senaste halvåret tagit så i ögonenfallande former har frågan aktualiserats mer än tidigare. Vi ha nyligen fått vidkännas en försämring av markens utlandsvärde på c:a 75 %, vilken förändring vidtogs för att i viss mån korrigera ett för marken ohållbart läge. Denna nedskrivning av den finska valutans värde blev en direkt konsekvens av de starka stegringar på pris- och lönefronten, vilka inträffat under våren och försommaren och vilka slutgiltigt gjorde att bågaren rann över.

Att prisen tendera uppåt och att köpkraften ökar i ett krigförande land har redan empiriskt så många gånger kunnat konstateras, att hela denna utveckling gott kan lämnas okommenterad i detta sammanhang. Likaså äger frågan huruvida de inflatoriska krafterna främst förekommit på det monetära planet och sammanhängt med finanspolitiken eller om de legat inom prisfrågornas gebit ett mindre intresse i samband med denna översikt. Rätt uppenbart är, att de drivande krafterna i den finska inflationen förefunnits inom båda dessa områden, även om styrkan hos dessa krafter kunnat uppvisa rätt stora variationer från tid till tid och från gebit till gebit.

Vill man till en början röra sig inom det monetära området så ger en översikt av sedelstockens utveckling jämförd med depositions- och checkräkningarna i penningeinstituten en rätt god bild av läget.

Tabell 1. Sedelstocken och allmänhetens depositions- och checkräkningar vid slutet av åren 1938—44; milj. mk.

	Sedelstocken	Depositions- räkning	Checkräkning	Summa deposit. och checkräkning
1938	2,086	17,702	2,236	19,938
1939	4,039	17,034	2,736	19,770
1940	5,551	18,087	5,210	23,297
1941	7,317	18,388	6,678	25,066
1942	9,617	21,564	7,962	29,526
1943	10,825	27,692	8,877	36,569
1944	15,657	34,350	10,183	44,533

Under innevarande år uppvisar sedelstocken följande utvecklingskurva, räknad i slutet av varje månad och i milj. mark:

Januari	15,027
Februari	15,255
Mars	16,146
April	16,768
Maj	17,055
15 juni	16,891

Om man utgår från att sedelstocken i slutet av år 1938 betecknas med 100 blir motsvarande siffra i slutet av år 1944 748 och den sista maj 1945, då sedelstocken stod på 17,055 miljoner, hela 817. Sedelstocken hade med andra ord ökat 8 gånger sedan 1938. Under motsvarande tid hade allmänhetens depositionsräkningar endast fördubblats medan checkräkningarna i det närmaste hade ökat 5 gånger. Sammanslår man de båda räkningarna, så hade allmänhetens totala tillgodohavanden i penninginstitut ökat från indextalet 103 år 1938 till 282 år 1944. Under samma tid hade levnadskostnadsindexet endast ökat från 101 till 205, vilket tydligt visar, att prisen på vissa i indexet ingående levnadskostnader kunnat hållas relativt väl i styr trots den stora tillgången på ledig köpkraft. Här bör dock påpekas att levnadskostnadsindex, på grund av avsevärda förändringar i levnadsvanor och försörjningsmöjligheter, med största sannolikhet blivit ett snedvridet index utan alltför stor praktisk betydelse. Sålunda har den starkt utbredda svarta börsens höga pris helt och hållet lämnats utanför sagda index, vilket index för maj månad detta år dock stigit till 210.

Gör man en jämförelse mellan sedelstockens utveckling och statens upplåning i Finlands Bank, vilken upplåning praktiskt taget består av kortfristig växelkredit, så blir parallellen mellan dessa båda företeelser rätt uppenbar.

Tabell 2. Årlig ökning av krediten från Finlands Bank samt av sedelstocken i milj. mk.

	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1939-44
Krediten från F. B.	+ 574	+4,866	+5,223	+3,887	+1,374	+1,604	+17,528
Sedelstocken	+1,953	+1,512	+1,766	+2,300	+1,208	+4,832	+13,571

Staten har alltså under åren 1939-44 i Finlands Bank upptagit en kredit på 17,528 milj. mk, medan sedelstocken under samma tid ökat med 13,571 milj. mk eller från 2,086 milj. mk till 15,657 milj. mk. Av den kredit, som staten med anlitanade av sunna finanspolitiska åtgärder icke har kunnat erhålla för sina behov, har i det närmaste $\frac{3}{4}$ blivit liggande i allmänhetens fickor som mer eller mindre latent köpkraft till stort förfång för de prisreglerande organens verksamhet. Man har ett starkt intryck av, att ju större sedelpackorna i folks plånböcker blivit, desto latentare har denna köpkraft blivit.

Psykologiskt är saken helt förklarlig i all synnerhet som möjligheterna till inköp av behövsartiklar av vad slag de vara må blivit allt mer begränsade ju längre tiden lidit. Kapplöpningen efter varorna på svarta börserna har även den blivit allt intensivare med ofta inträffade prisförhöjningar som följd. I den mån kontrollen mot den svarta börshandeln kunnat skärpas ha också prisen stigit undan för undan, och man kan lätt iakttaga huru snabbt varje nytt topppris i Helsingfors fått återverkningar över hela landet oberoende av tillgången på ifrågakvarande och närbesläktade varor.

På basen av de tidigare framförda siffrorna över utvecklingen av allmänhetens depositionsräkningar kan man även draga den slutsatsen, att sparverksamheten icke hållit jämna steg med de möjligheter till sparande, som den stegrade tillgången på pengar skulle ha förutsatt. Den kraftiga ökningen av checkräkningarna åter får till största delen tillskrivas affärslivets svårigheter att kunna ersätta sina lager samt den nödiga försiktighet som i tider med stora och ofta inträffande skattebetalningar blivit en ren nödvändighet. På grund av den framskridande penningvärdeförsämringen har sparintresset under de senaste 6—8 månaderna rätt märkbart försvagats, vilket t. ex. framgår av en jämförelse mellan penninginstitutens inlåning under årets 5 första månader, då densamma endast ökat med 2,861 milj. mk mot 4,030 milj. mk under motsvarande tid i fjol. Starkast har tillbakagången i inlåningen förmärkts i affärsbankerna, där densamma sjunkit till mindre än hälften under jämförelseperioden ovan. För sparbanker, postsparbanken och andelskassorna har tillbakagången tillsvidare varit mindre märkbar. Denna försämring av inlåningsresultatet för affärsbankerna har i kombination med en starkt ökad efterfrågan på kredit lett till en rätt obekvämlig åtstramning av penningmarknaden speciellt då i affärsbankerna, men också inom de större sparbankerna i städerna. För de senaste 8 månaderna uppvisa affärsbankerna en utlåning på $3\frac{3}{4}$ miljarder, vilket innebär en ökning av densamma på 32% eller en synnerligen märklig stegring. Denna kraftiga utlåning har möjliggjorts endast genom hemtagandet av växelkrediter till staten på 2 miljarder samt tack vare förfallna statsobligationer på 900 milj. mk, vilka staten inlöst. Rediskontering av växlar i statsbanken har även tidvis förekommit om också i rätt begränsad utsträckning. Den starkt stegrade kreditfrågan härleder sig i många fall av inflationen och därmed sammanhängande stegringar i pris- och lönenivån samt av det enorma skattestryck som omöjliggjort uppsamlandet av likvida reserver. Då i och med fredsslutet de militära beställningarna praktiskt taget upphörde samtidigt som vår utrikeshandel nästan bortföll, var det helt naturligt att affärslivets inkomster betydligt minskades, medan utgifterna gingo i motsatt riktning. Hemförlovet av armén betydde även ökade lönekostnader för affärsföretagen. De av krigsskadeståndet förutsatta omfattande utvidgningarna av speciellt vår metallindustri ha även ställt och komma att ställa stora anspråk på bankernas kreditreserver. Om återuppbyggnadsarbetet, som all materialbrist till trots varit mycket livligt, kan även sägas samma sak. Här

Den finska inflationen

ha de kraftigt ökade byggnadskostnaderna slukat mycket betydande belopp.

Oberoende av i vilken mån en stor statsskuld i och för sig medför ett för penningvärdet försvagande inflytande eller icke, så kvarstår dock det faktum, att en dylik skuld i varje händelse medför stora räntekostnader, vilka försvårar budgetens balansering och vilka på ett kännbart sätt öka den i rörelsen varande köpkraften. Statsskuldens följdföreteelser bli alltså inflationsbefrämjande. Nedanstående tabell ger en klar uppfattning av statsskuldens utveckling och av ränteutgifternas storlek och betydelse.

Tabell 3. Statsskulden vid utgången av åren 1938—1944 samt ränteutgifterna för statsskulden under samma år.

År	Statsskuldens belopp milj. mk	Ränteutgifter		
		milj. mk	i % av skulderna	i % av de faktiska utgifterna
1938	3,371	176	5,2	3,4
1939	5,594	180	3,2	2,7
1940	17,157	558	3,3	3,2
1941	27,197	742	2,7	3,5
1942	36,563	925	2,5	3,7
1943	51,622	1,743	3,4	5,5
1944	67,322	2,200 ¹	3,3	6,2

¹ Approximativt.

Av den totala statsskulden på 67,322 milj. mk i slutet av 1944 utgjorde den utländska skulden 6,098 milj. mk (år 1938 1,211 milj. mk), medan av den inhemska skulden c:a 29 miljarder var kortfristig och c:a 32 miljarder långfristig skuld. Sedan senaste årsskifte har statsskulden glädjande nog knappast alls ökats och den utgjorde per ultimo maj 67,533 milj. mk eller endast 211 milj. mk mera än vid årsskiftet. Nya statsobligationer såldes under tiden januari—maj d. å. för 2,8 miljarder mk, men då amorteringarna på gamla lån ungefär stigit till samma belopp, har den nya upplåningen icke påverkat statsskulden. De nya obligationerna ha i främsta rummet tecknats av postsparbanken och folkpensionsanstalten, medan affärsbankerna, som redan nämnts, i allmänhet tagit hem sina pengar i samband med de gamla lånens amortering.

Ett av de kraftigaste inflationsfrämjande medlen har alltsedan 1939 varit våra ständigt stigande statsutgifter, vilka även omöjliggjort en sund balansering av budgeten. Före kriget kunde statens utgifter i allmänhet täckas av de ordinarie inkomsterna, medan detta år 1940 endast var möjligt till 34 %. För de följande åren täcktes utgifterna av ordinarie inkomster i nedannämnd utsträckning: 1941 52 %, 1942 63 1/2 %, 1943 65 % och 1944 61 %. Deficiten ha täckts med krediter, upplånade i den fria marknaden och med centralbankskrediter.

Tabell 4. Statens faktiska utgifter; milj. mk.

År	Utgifter för försvaret	Civila utgifter	Totala utgifter
1938	1,235	3,724	4,959
1939	2,689	4,017	6,706
1940	12,301	5,228	17,529
1941	13,806	7,104	20,910
1942	19,227	5,933	25,160
1943	19,842	11,735	35,577
1944	23,926	11,374	35,300 ¹

¹ Approximativt.

Tabell 5. De olika finansieringssättens andel i statens utgifter.

År	Ordinarie o. med dem jämförbara inkomster		Ökning av centralbankskredit		Ökning av annan kredit	
	Milj. mk	I % av utgifterna	Milj. mk	I % av utgifterna	Milj. mk	I % av utgifterna
1938	5,040	101,6	—	—	—81	—1,6
1939	4,483	66,9	574	8,6	1,649	24,5
1940	5,966	34,0	4,866	27,8	6,697	38,2
1941	10,870	52,0	5,223	25,0	4,818	23,0
1942	15,967	63,5	3,887	15,4	5,306	21,1
1943	20,443	64,7	1,374	4,4	9,760 ¹	30,9
1944	21,571	61,1	1,604	4,5	12,125 ¹	34,4

¹ Exkl. ersättningslånet.

Utvecklingen av statens ordinarie inkomster har varit jämförelsevis tillfredsställande och detta har varit möjligt tack vare de starkt ökade skatterna. Så t. ex. ökades inkomsterna av skatterna från 3,750 milj. mk år 1938 till 15,734 milj. mk år 1944. De direkta skatterna ökade c:a 7,5 gånger eller från 1,150 milj. mk år 1938 till 8,767 milj. mk år 1944, medan de indirekta skatteintäkterna under samma tid endast ökats från 2,300 milj. mk till 6,967 milj. mk. Av de indirekta skatterna har omsättningsskatten höjts fr. o. m. den 1.7. 1945 från 13 % till 18 %. Trots att krigsutgifter på c:a 24 miljarder bortfallit kommer innevarande års budget att endast relativt litet understiga rekordbudgeten på 35,3 miljarder från senaste år. Man har redan nu varit tvungen att framlägga två tilläggsbudgeter och ytterligare tillägg förefalla mycket sannolika. Det är ännu för tidigt att uttala sig om budgetens slutsumma detta år, men troligt är att den i det närmaste kommer att stiga till 30 miljarder mk, vilket skulle innebära att ett deficit på c:a 5 miljarder måste täckas. Den nya förhöjningen av omsättningsskatten har därför blivit nödvändig liksom även en ökning av inkomst- och förmögenhetsskatten med c:a en

tredjedel. Dessutom uppbäres extraskatt på såväl inkomst som förmögenhet samt konjunkturskatt i likhet med senaste år. Alkoholprisen börja numera bli svindlande efter den nyligen timade förhöjningen. Den sista raten av den första förmögenhetsöverlåtelseskatten betalas ännu detta år, medan den nya och ungefär dubbelt större förmögenhetsöverlåtelseskatten för första gången betalas nästa år.

Att budgeten trots relativt blygsamma militära utgifter ännu icke kunnat balanseras med traditionella medel, utan fortfarande tvingar staten till extraordinarie åtgärder i skattehänseende och eventuellt till upptagande av ytterligare centralbankskredit, beror främst på de starkt ökade kostnaderna för statsförvaltningen, på de anspråk som erläggandet av skadeståndet ställer på staten samt på de till flere miljarder mark stigande kostnaderna för stödpremierna för livsmedel. Då härtill ännu kommer såväl förskotts- som andra ersättningar åt den förflyttade befolkningen är det förstäeligt om siffrorna sprungit i höjden. Lantbrukets stödpremier ha varit utsatta för mycken stark kritik och man har svårt att inse nödvändigheten att i den utsträckning som skett beakta de sociala hänsynen. Som ett medel i kampen mot inflationen spela dessa premier en alldeles underordnad roll, men belasta dock budgeten mer än önskvärt är.

Prisfrågans utveckling har redan tidigare något berörts i samband med levnadskostnadsindexet, vilket index rört sig relativt sakta uppåt. Så t. ex. steg sagda index under tiden augusti 1939—september 1942 i medeltal per månad 2,1 % och uppgången var under det påföljande året endast 0,7 % per månad. En liknande tendens kunde även partiprisindex uppvisa under ovannämnda år. Denna stabilitet var dock i många hänseenden endast skenbar då premiesystemet för lantbruksprodukter överförde på statens skuldror avsevärda ekonomiska bördor. Utvecklingen under tiden september 1943—september 1944 var likaså rätt lugn och uppvisade för levnadskostnadsindex endast en stegring på 3,6 % eller 0,3 % i medeltal per månad. Partiprisindex steg åter under samma period 8,8 % eller c:a 0,7 % per månad. Under slutet av år 1944 stego priserna relativt obetydligt. Lönerna höjdes endast en gång under 1944 och då med endast 4 %, vilken förhöjning baserade sig på förskjutningar i index. Prisförhöjningar medgavos endast om råvaruprisen hade stigit. Då dessutom importprisen i stort sett kunde hållas på samma nivå som i slutet av år 1943, så ingav prisfronten en relativt stabil bild. Denna stabilitet motsvarade dock ingalunda de verkliga förhållandena, vilka omedelbart efter vapenstilleståndet starkt förändrades till det sämre, utan att dock genast komma till synes i de officiella indexen. Bland viktiga faktorer som bidro till dessa förändringar kan nämnas handelsförbindelsernas avbrytande med Tyskland, vilket omedelbart ledde till en skriande brist på varor och råmaterial, framför allt då kol och koks, av vilka bristen på de sistnämnda betydligt ökade transportkostnaderna. Vidare måste ett flertal industriella råvaror ersättas med dyrare andra sådana ifall detta överhuvud taget var möjligt, krigsindustrins serietillverkning upphörde och produktionen inrättas för skadeståndsleveranser med åtföljande kostnadsdragande

omställningar. Tack vare exporten hade hemmamarknadsprisen på bl. a. papper och cellulosa kunnat hållas t. o. m. under produktionskostnaderna. Dessa pris måste nu höjas med 20—45 %, vilket omedelbart återverkade på de otaliga pappersprodukternas priser. Bränslebristen blev akut och produktionen av brännved kunde endast ökas med tillhjälp av betydande förhöjningar för löner och transportkostnader. Då importen från Sverige efter den 21.10. 1944 betalades med kronor, som kostat importörerna 16:40, återverkade även detta i viss mån på de inhemska prisen, även om en del varor fortfarande voro så billiga att de sänkte prisen. Däremot blevo järn- och stålvaror samt smörjoljor dyrare vid import från Sverige än tidigare från Tyskland. Då den ofta på ackord arbetande krigsvaru- produktionen upphörde sjönko dagsförtjänsterna för ett stort antal arbetare, vilket i sin tur kom att utöva ett starkt tryck på timlönerna. Då det även var nödvändigt att snabbt få byggnadsproduktionen i gång måste diverse rätt kraftiga prisförhöjningar godkännas för att få produktionen av nödiga byggnadsmaterial att stiga. Som synes har det ingalunda enbart varit politiska synpunkter som frammanat de avsevärda pris- och lönestegringar vi under det senaste halvåret fått så rikligen och stundligen bevittna.

Följande tabell över partiprisens utveckling ger en bild av förändringarna i vissa mera betydande index.

Tabell 6.

År o. mån.	Partiprisindex 1935 = 100					
	General- index	Lantbruks- prod.	Skogs- prod.	Industri- prod.	Konsum- tionsvaror	Import- varor
1938.....	114	117	145	110	106	104
1939.....	120	118	150	115	111	114
1940.....	161	155	182	151	151	165
Dec. 1941.....	209	197	237	195	198	220
» 1942.....	261	240	308	240	255	277
» 1943.....	291	254	349	268	282	313
» 1944.....	314	264	370	287	291	351
Apr. 1945.....	343	273	405	313	306	391
Maj 1945.....	348	274	424	317	309	394

Under detta år (januari—maj) har alltså partiprisindexet stigit 34 poäng eller 10,8 % mot att under samma period senaste år endast ha stigit 13 poäng eller 4,5 %. Sedan augusti 1939 har detta index stigit 231 poäng eller 197,5 %.

Det första tecknet på att nya vindar blåste på lönefronten kom till synes i november senaste år, då man önskade en generell timlöneförhöjning på 1 mk, samt 200 mk för månadslöner. Förhöjningen genomfördes fr. o. m. den 1 december 1944 och utgjorde i medeltal 7—8 % av rådande lönenivå. I mediet av januari 1945 frångick rege-

Den finska inflationen

ringen principen om endast $\frac{2}{3}$ kompensation av stegringen i levnads-kostnadsindex och fastställde full kompensation, trots att man i stor utsträckning kunde påvisa förekomsten av full kompensation och t. o. m. mera för stora grupper av timlöntagare. Nedanstående sammanställning visar lönernas genomsnittliga stegringar under tiden mars 1942—december 1944.

	Levnadskostnads- index aug. 1938— juli 1939 = 100	Stegring i löner %	Löneindex
Mars 1942.....	159	—	c. 140
Okt. 1942.....	179	8	151,2
Aug. 1943.....	190	4	157,2
Febr. 1944.....	199	4	163,5
Dec. 1944.....	203	7—8	c. 175

Under innevarande år har lönefronten varit i ständig gungning med upprepade lönekrav än från det ena än från det andra hållet, vilka krav praktiskt taget alltid godkänts. Sambandet med levnads-kostnadsindex har för länge sedan brustit och kraven ha varit av en utpräglad politisk karaktär. Situationen blev på vårsidan så pass kritisk att regeringen måste begära ett »vapenstillestånd» till dess den hunnit utarbeta nya normer för lönesättningen. Dessa direktiv ha även givits senaste juni månad och något tidigare för lantbruksarbetare, och de innebära i stort sett godkännande av en lönenivå för timlönerna som ungefär ligger på en 100% högre nivå än vid årsskiftet. Då ännu icke någon officiell löneindex publicerats, kan inga exakta uppgifter anges, men sagda index torde nu ligga någonstans mellan 300 och 350. Utmärkande för lönedirektiven var, att skillnaden i lönenivån mellan fackarbetare och icke fackarbetare var synnerligen minimal. Som en konsekvens av löneförhöjningen för lantbruksarbetare godkändes även stora förhöjningar i lantbruksprodukternas pris, varigenom man hoppades kunna upprätthålla produktionen av livsmedel på åtminstone samma nivå som hittills. Genom att staten ytterligare påtog sig stödpremier för dessa produkter för ett belopp på 2,5—3 miljarder, ökades realinkomsten betydligt för de mindre bemedlade. Om icke dessa senaste, stora löneförhöjningar även på andra håll komma att efterföljas av avsevärda priskorrigeringar uppåt, så komma dessa förhöjningar utan tvivel att få katastrofala följder för produktionslivet och samtidigt ytterligare skärpa varubristen och öka inflationens framfart.

På vilket sätt den ovan skisserade utvecklingen skall kunna dämpas upp, blir mer än en elementär fråga i nationalekonomi, men man vågar dock hoppas att det sunda finska folket snart skall reagera mot denna destruktiva företeelse, som knappast i det långa loppet kommer att lända någon samhällsklass till fromma. Slår en gång den psykologiska stämningen om, är redan mycket vunnet.